

Literatura:

- Beneš, J.: Komenský a muzea, i Muzeologické sešity, r. 1971, č. III, s. 55 - 60.
Heiligenmann, U.: Das Verhältnis der Pädagogik zu ihren Bereichen, disertační práce, Norimberk 1986.
Komenský, J. A.: Vybrané spisy J. A. Komenského, svazek IV, Praha, SPN 1966.

Kroftův obraz Komenského jako dějepisce

František Čapka

Mezi ty badatele, kteří se jako první zabývali problematikou názorů Komenského na dějiny, patří Kamil Krofta, plzeňský rodák, syn tamního starosty a staročeského poslance, který vyšel z druhé generační vlny Gollových žáků. Mezi úkoly, které kladl Goll svým studentům, se často opakovala témata z českého náboženského hnutí; to vyplývalo ze skutečnosti, že samotný Jaroslav Goll byl výrazný badatel bratrské problematiky. Osobností Komenského, jíž se zabýval Goll, ve studii "**Příspěvky k životopisu Komenského**" (práce vyšla v roce 1987, tedy rok před jeho habilitací, kdy působil na pražské obchodní akademii), zahájil novou éru historického bádání, která byla spojnicí mezi pracemi o obecných dějinách první poloviny 17. století a mezi studii, v nichž Goll vědecky objevil prostředí, z něhož Komenský vzešel - tedy jednotu bratrskou. Na rozdíl od Palackého, jehož přitahovala obecně filozofická a ideologická složka husitského a bratrského učení, přistupoval Goll ke studiu dějin jednoty lépe připraven nejen po stránce technické, ale i svým zájmem o problémy středověkého teologického myšlení.

A na těchto základech mohl právě Kamil Krofta dále budovat a rozvíjet svůj zájem o českou reformaci. Tento jeho profesní zájem nebyl přitom nijak časově omezen. Svědčí o tom studie o Chelčickém, práce o Rokycanovi a Korandovi a řada drobnějších článků, otištěných později v práci "**Listy z náboženských dějin českých**" (1936). Osobnost Komenského se stala Kroftovi podkladem k přednášce "**Komenský v našich dějinách**", kterou přednesl na slavnostní schůzi spolku Komenský a Pedagogické jednoty Komenského dne 30. března 1930 na Staroměstské radnici v Praze. Přednáška tvořila součást cyklu vědeckých kolokvií tehdy probíhajících diskuse o smyslu českých dějin v rámci jubilejního roku Pekařova a Masarykova (Josef Pekař slavil šedesátiny a T. G. Masaryk osmdesátiny). Jako ústřední problém zmíněné přednášky si

Krofta vytkl otázku **Vztah Komenského k husitství**, coby českému náboženskému hnutí. Komenského zde prezentuje jako přímého pokračovatele duchovního dědictví Husova: "Komenský nejen souvisl svým náboženským smýšlením a cítěním a svou církevní příslušností s hnutím husitským. Také všechna jeho reformní činnost v oboru výchovném a osvětovém, která jej proslavila po celém světě, vyrostla organicky z tohoto hnutí tak, že bez něho není si ji možno představit."

Ke Komenskému se Krofta opět vrací v dalších letech, kdy již nepůsobil na pražské Karlově univerzitě, ale v zahraničních službách např. jako vyslanec ve Vídni a později dokonce ve funkci ministra zahraničních věcí (od února 1936 do října 1938). Jde nejdříve o úvahu "**J. A. Komenský**", která byla uveřejněná v roce 1936 v "**Listech z náboženských dějin českých**", a především pak o studii "**O bratrském dějepisectví**", jež však vyšla tiskem až po Kroftově smrti (v roce 1946). V předložené plejádě bratrských historiografů staví Krofta Komenského až na samotný závěr práce, jako vyvrcholení celé této generace dějepisců. Svůj vztah ke Komenskému jako dějepisci dal Krofta najevo hned v úvodní větě: "Zato třeba na konec ještě promluvit o muži, jehož národní i osvětový význam není dán jeho činností v oboru dějepisném, jež však aspoň některými svými díly také do tohoto oboru zasáhl velmi závažně, ... stal se posledním významným zástupcem bratrského dějepisectví."

Skutečností zůstává, že mezi prvními pracemi Komenského figurují právě studie s historickou tematikou. Vyplývalo to bezpochyby z jeho poměru k historii, kdy v předmluvě k připravované encyklopedii pro český národ "**Theatrum universitatis rerum**" uvádí, že pokládá historické poznání za jeden z důležitých předpokladů moudrosti. Proto také se zájem mladého Komenského o historii projevil hned po jeho návratu ze studií v Herbormu a Heidelbergu tím, že první kniha, vzniklá v Přerově r. 1617 (ale teprve v r. 1924 prvně vydaná Bohumilem Součkem pod názvem "**O papežství**"), má z nemalé části obsah historický. Kniha je nadepsána "**Retuňk proti Antikristu a svodům jeho**" a obrací se proti papežovi a jeho bojovné politice protireformační. Je tu zpracována bohatá látka nejen teologická, ale i historická. Větší měrou se začal Komenský zabývat pracemi rázu historického, když se v letech 1621 - 1622 po svém vypuzení z Fulneku skrýval na Moravě. Začal pracovat jednak na **mapě Moravy** (věnované Ladislavu Velenovi ze Žerotína), vytištěné poprvé v roce 1627, která nahrazovala dosud nejstarší mapu Pavla Fabricia, někdejšího lékaře císaře Ferdinanda, jež však měla řadu chyb a nedostatků; na okraj je možné poznamenat, že poslední vydání Komenského mapy Moravy připravila katedra geografie Pří MU v roce 1985. Na tuto mapu navazoval druhý spis, věšící se k Moravě - a to jeho "**Starožitnosti moravské**", dílo, jež se bohužel nedochovalo, podobně jako

třetí práce - **"O původu a činech rodu Žerotínských"**. Tyto jeho první tři spisy, dalo by se říci prvotiny, vznikly zejména z jeho osobního zájmu o vědecké poznání rodné země Moravy a její minulosti.

K svým pozdějším pracím byl Komenský přiveden postavením v jednotě bratrské. Když byl na bratrské synodě v říjnu 1632 zvolen písařem Jednoty, byly mu zároveň touto synodou dány určité úkoly z oboru historického. K nim patřila zejména **"Historia persecutionum"**, neboli historie perzekucí v českých církevních dějinách, na níž pracoval Komenský s bratrským knězem Adamem Hartmannem, a dále také **"Stručná historie církve slovanské"**. K těmto pracím zaujímá Krofta přísnější stanovisko z pohledu profesionála, když vytýká Komenskému nezbytné zásady techniky historikovy práce, jimiž je právě schopnost pracovat s historickými prameny. Komenský postupoval více méně kompilační metodou, z mnoha jemu dostupných prací přejímal doslovně celé odstavce, a jen tu a tam připojil některé zprávy z nevydaných rukopisných pramenů. Současně však Krofta bere Komenského v ochranu, když mj. říká: **"Tento způsob práce ostře odlišný od naší představy o vědeckém dějepiscetví, třeba si vysvětlovat zvláště tím, že Komenskému nešlo o napsání odborně vědeckého přehledu dějin Jednoty, nýbrž toliko o historický úvod k Řádu"** (církevnímu Jednoty bratří českých, poznámka F. Č.).

Naopak pozitivně hodnotí Krofta jeho **"Ohlášení na spis proti Jednotě bratrské od M. Samuela Martinice sepsaný"**, spisek Komenského, jež jinak nelze přičítat k dějepisným pracím, vydaný tiskem roku 1635. Toto dílo vyzdvihuje především nejen jako důležitý pramen pro církevní dějiny z konce 16. a počátku 17. století, ale i jako podklad pro kritiku starších, nedostatečně zachovaných pramenů. V závěru pak Krofta hodnotí dějepisnou činnost Komenského jako **"nepříliš rozsáhlou a ani zvláště významnou"**, když doslova říká: **"V jeho nesmírném a skvělém díle životním se tato činnost svými skromnými rozměry i svou nijak mimořádnou hodnotou odbornou takřka docela ztrácí. Nicméně zasloužila by si soustavnějšího a důkladnějšího rozboru, než jakého se jí dosud dostalo."** A na tuto - doslova možno říci výzvu - přišla odpověď v podobě řady prací, jako např. z pera Josefa Polišenského, Pavla Flosse, Jiřiny Popelové a zejména Dagmar Čapkové (zde bych uvedl její studii **"Myšlenka lidské aktivity v Komenského pojetí dějin"**, která vyšla v Rozpravách ČSAV v roce 1983).

Kamil Krofta chápal Komenského pojetí dějin především jako spojené minulého pohledu s problémy přítomnosti a i budoucnosti. To vyplývalo z jeho druhé životní periody - periody politika, který z dějinných zkušeností odhadoval základní politické potřeby národa v novém státním útvaru, na jehož tvorbě zahraniční politiky se aktivně podílel. Již v roce 1924 otevřeně napsal v článku **"Konec starého Uherska"** s ohledem na vlastní národní a státní situaci:

"Zdravý a harmonický rozvoj všech složek národa, spravedlivá a moudrá úprava poměru našich národních menšin ke státu jsou otázky, od nichž závisí trvale bezpečnost a stabilita našeho státu." A v těchto slovech můžeme spatřovat duch Komenského dějinné koncepce, kterou je nutné si důrazně připomínat právě v dnešní době.

K významu komeniologických bibliografií

Jiří Sedlák

Zájem o J.A. Komenského se udržuje už několik staletí a neutuchá. Geograficky sahá od západu (Kanada, USA, Brazílie) na východ (Japonsko, někteří se kvůli Komenskému naučili česky) a od severu (Skandinávie - např. norská komenioložka českého původu Milada Blekastadová, dcera pražského vydavatele tzv. bílých knih F. Topiče) na jih (dokonce po africkou zemi Zaire, kde Komenského uváděl jeden jugoslávský komeniolog). Obsahově je ve světě zájem o Komenského jako autora učebnic, velkého didaktika a neméně významného světového pedagoga, biskupa, filozofa, vícestranného vědce, literáta, diplomata, politika, mírotvorce a sociálního reformátora.

Vzhledem k tomuto permanentnímu zájmu o Komenského život, dílo a nejrůznější kontexty se rozrostla a stále rozrůstá i tzv. komeniologická literatura. Tu se snaží zachytit a zpřístupnit zájemcům mj. i bibliografické soupisy. První soupis a to děl JAK pořídil Polák A. Wegierski (řečený Regenvolscius) už v r. 1652. Čítal jen několik desítek záznamů. Přeskočme dobu a všimněme si dosud nejpočetnějšího soupisu jak Komenského spisů, tak děl všeho druhu o něm, který pořídili Češi Č. Zíbrt a J. Volf v r. 1912. Čítá 13.315 záznamů komeniologické literatury naší i zahraniční (včetně záznamů téměř 200 komeniologických bibliografií). Je to světový rekord co do počtu záznamů. Produkce pokračuje.

Proč upozorňuji na bibliografie? Protože nám umožňují vhléd do oceánu literatury, jsou to "zlaté klíče ke knihám". Každý, kdo chce napsat nějaké pojednání, studii apod., sahá nejdříve po zdrojích informací, aby zjistil, co už k příslušnému tématu bylo napsáno, aby na to mohl navázat a přijít s něčím novým. Zájemci o JAK sahají tedy po komeniologických bibliografiích. Význam vědecky sestavených komeniologických bibliografií je v tom, že